

**CIHM
Microfiche
Series
(Monographs)**

**ICMH
Collection de
microfiches
(monographies)**

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1997

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

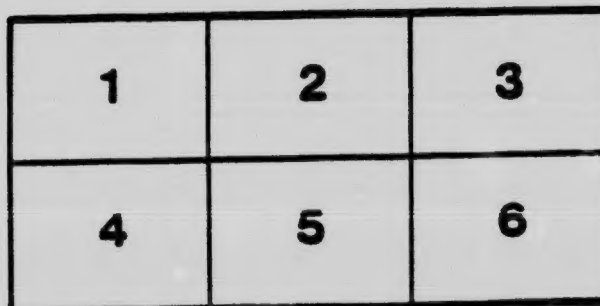
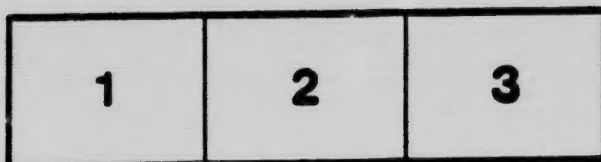
National Library of Canada

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol $\longrightarrow$ (meaning "CONTINUED"), or the symbol ∇ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

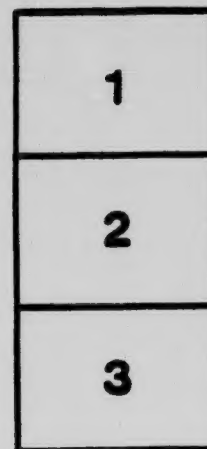
Bibliothèque nationale du Canada

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole $\longrightarrow$ signifie "A SUIVRE", le symbole ∇ signifie "FIN".

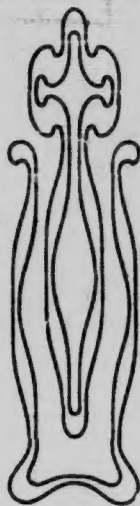
Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

Д. Світовик.

ВІДРОДЖЕНЄ УКРАЇНИ

HUKRDUP.

Ціна 10 п.

Торонто, 1918.
Накладом і з друкарні «Робітничого Слова».

НОВИЙ
НОВИЙ

Відроджене України.

(Етапи Українського Визвольного Руху.)

Ні не спинять серця втрати,
Не убють найкрасших сил,
Грім ворожої гармати
Не зламає буйних крил!
Коли будем всі бовтись,
Хтож заступить рідний край?
П. Грабовський.

Вступ.

(1773—1876)

Найтемійші роки в історії України се роки кінця XVIII і першої половини XIX століть. По 1773 році, по запровадженню царицею Катериною II панщини на Україні, по знищенню Запорозької Січі, тої остатньої фортеци українського демократизму — царат міг гордо піднести свою мармизу і сказати собі, що він покінчив вже з тим вічно неспокоїнним народом.

Повитий в кайдани кріпацтва, під нагаєм своєї власної козацької та московської шляхти, а на Правобережжю ще й польської — український хлібороб здавалось забув свою ідею «Вільної України без хлопа і паня» і покірливо постелив ся під ноги ворогів своїх.

По сотках років боротьби, то стародавньої князівської, половецької, татарської, то потім цілих століть козацьких заворушень — на Україні запанувала нарешті реакція. Нарід хотів відпочити, хоч і в кайданах панщини, але відпочити.

Сим знесилям люду користались як шляхта, так і царат. Царат йшов на Україну з цілою системою москалізвання, козацькі перевертні (новоспечене «дворянство») радо приймали чужу мову і пиялись всіма силами зробити на Україні великий поділ на «панів» і «людей».

Колись за Гетьманщини українська культура ширилась і на Московщину, тепер московський абсолютизм пильно викорчовував ту культуру на Україні. Понищено школи, друкарні, заборонено навіть вживане української мови в церковних проповідях. А українське «дворянство», діставши доступ до найвищих урядів навіть у Петербурзі, ще допомагало тому нищенню. Що не добачив наїздник, то показували йому рідні ренегати.

Та не проминуло й 30 років тої реакції, а вже знов Україна заворушилась, і той рух чим ближше до нашого часу, тим все більше і більше, аж поки в 1905 році не вибухає полум'ям революції, революції хоч і не національної, але котра мала в собі зародки і національного визволу українського народу.

По здушенню сего розруху українська енергія, немов за-таїна іскра, жевріє собі під попелом реакції, щоб вибухнути не сподівано на цілий світ і проголосити свою «несвою» Україну вільною республікою.

Перші прояви протесту на Україні приходять з самого серця підяремного люду.

Рух гайдамацтва і розбійників.

Гуркуша на Полтавщині, Кармелюк на Київщині, Довбуш в Галичині і тисячі менше знайомих, або й невідомих розбійників-протестантів, котрі різали панів, палили їхні двори, розбивали відділи війська і поліції, несучи пімсту панам за муки та образи поневоленого люду і самих себе.

Сей рух, «рух з низу» тягнеться червоною стяжкою через усей сей час, про котрий пішемо. Його можна назвати «хлопським рухом», природним рухом, протестом панщизняних рабів проти гнету кріпацтва. Сей рух на своїм шляху часом вибухає яскравим полум'ям. Чи не чудовий образ местників за кріпаків дають нам Довбуш або Кармелюк? Чи не величею духу народного обурення являється повстання хлопів на Київщині в 1854-55 роках, коли царат був примушений післати на чигиринських повстанців цілу армію під комендою генерала Гро-

меки? Нарід вийшов на військо, з сокирами, ціпами та косами, і в темну нічку вибив у лютім бою цілий царський баталіон. Потім повстане здушено, але народ далі поривався до визволу з під панського ярма.

А Шевченко? Чи се не є той «Довбуш духа», котрий теж засьвітивсь яскравим сонцем на дорозі «хлопського руху»? Правда, Шевченко обхопив собою усі верстви українського тогочасного поступового руху, але своїм корінем він є в «хлопськїм русї», він виріс з него.

Сей «хлопський рух» примусив царя Олександра II. скасувати панщину, сей рух не задовольнив ся «пів-панщи-няним» істнованнем, і в 1902 році знов заіграв повстанем 500.000 хлопів на Полтавщині та Харківщині, сей рух породив революцію 1905 року, сей рух нині повинть ряди повстанців на Україні.

Крім сего руху, хлопського руху, часом несвідомого, руху інстинктивного, ішов другий рух, української інтелігенції, котрий пізнійше розгалузив ся в сегочасні українські партії: націонал-демократів, радикалів, соціалістів і т. и.

Сей рух час від часу теж для здійснення свого ідеалу хапав ся зброї і видав у своїм обігу сьвітових героїв.

Перший вибух інтелігентського українського руху маркуєть ся виступом поета Ів. Котляревського і його сучасників, як Гребінки, Гулака Артемовського а пізнійше в Галичині М. Шашкевича і його товаришів. Се були «сьпівачи», борці слова. Але вже в 1825 у загальноросійській змові офіцирів (в т. зв. русї «Октябристів») беруть участь і українські офіцири. Армія, що стояла на Україні, була готова до повстання так само, як і та, що повстала у Петербурзі. Тільки припадков, цар Микола I уникнув кровопролиття на Україні; хіба тому, що не було, ще телеграфу і армія на Україні не була повідомлена про повстанє в Петербурзі північної армії.

Потім явив ся на сцену Шевченко і ціла громада поетів і письменників: як Костомарів, Куліш, Драгоманів. Сї послідні були батьки пізнійшого руху т. зв. «культурників» або «українофілів», а потім теперішних націонал-демократів і радикалів по обох боках Збручу.

А з них Драгоманів та Шевченко родили «Революційну Українську Партію», хоч другим боком вона зрощена з загально-російським визольним рухом.

І в тім загально-російським русі Україна дала цілий відділ борців, що полишили своє ім'я на сторінках все-російської історії, як Сологуб, Кібальнич, Засулич і інші. Одні погинули на шибениці, а така як Засулич стала одним з фундаторів загально-російської соціал-демократичної партії.

Невдача повстання народовольців і безскупечність убити Олександра II. та залізний п'ястук слідуєчого, царя Олександра III. — вніс зневіру в широкі маси російської інтелігенції, що до революційної акції в народі. Побачили, що парід за-темний, що треба його піднести культурою. Сеї думки були й Українці. Отам і породилась на Вкраїні «Доба Культурництва».

Культурництво.

(1876—1900).

Хоч пролежав весь вік на печі,
Але завжди я був патріотом.
В. Самійленко.

Заборона українського друкованого слова розпорядженем цензури 1876 року нанесла смертний удар українському відродженню 70-их років. Праця такого великого діяча як Драгоманів, та його сучасників, не поширилася в народі, а тільки довгі роки переховувалася серед української інтелігенції, а коли і дала плід то головню за російським кордоном в Галичині.

Та нині розглянемо український рух за останню четвертину XIX століття, мусимо відразу ясно уявити собі тогочасну Україну і її поділ, відносно свідомости та культури, на три окремих частини: Лівобережна Україна, Правобережна та Галичина з Буковиною.

Правобережна Україна.

Найсумніще виглядає Правобережжя: Поділе, Волинь та Київщина.

Там зішлись до купи три ворожих елементи: польські римо-католицькі дідиці, православні попи і українські хлопчи-рілляники.

Там по фільварках порозсідались всілякі «ясновельможні» графи та князі, а попри них їхні окомани та жонди, висисаючи остатні соки з хлопа, не соріше як їхні батьки робили се за часів панщини. Ся шляхта гоноувалась своєю «польськостію», але і вгади не мала підносити культурно правобережних хлопів. І так вчхвалена «польська культура» не розширялась по пр вобічній Україні далі воріт панського двору.

Другий табір, — се православні попи, котрі, прогнавши з Правобережжя греко-католицизм (унію), скліщились з царатом і, в подяку за поміч проти Риму, провадили величезну москалізаторську роботу. Тому-ж тепер Правобережна Україна є геть більше змосковщена як Лівобережна. Особливо підлягли москалізації Поділе та Волинь — ся українська Вандея, рівна по своїй темноті хіба Закарпаттю. Розсадником тьми та москалізаторства відзначилась особливо Почаївська Лавра на Поділю, котра враз з кордонною вартою допильнувала недопущення в села Правобережжя промінів культури з Західної Європи, а передовсім ідеї українського відродження з сумежної Галичини.

На височині хоч якогобудь значіння в українським русі лишив ся тільки Київ, в котрім ще блимав маленький каганець української свідомости. Колиж Київщину вкрили фабрики цукру, нарід відірвано від стародавнього способу господарки, а затруднено в тій новій величезній індустрії — тоді на Київщині починають ся рухи, які невдовзі стають сталими підготовлювачами революційної свідомости. Сї рухи проявили себе насамперед страйками. Пригадаймо собі хоч той славетний страйк в Шандарівці.

Київщина визначалась також і релігійним рухом, так званим «штундизмом», себто баптизмом. Ходячи на зарібки у німецькі кольонії на Херсонщині, наші Київщани познайомились з наукою баптистів, і ся ідея евангельського християнства та демократизації церкви так захопила їх, що незабаром сотки тисяч Київщан покинули православ'я, а стали баптистами.

Капіталізм у своєму розвитку нищить не лише феодалний (панщизняний) устрій, він нищить і старі релігійні погляди, змінюючи їх новими відповідно до демократизації цілого людського життя.

Православний клер почав страшні переслідування «штундистів», мордуючи і гонячи наших протестантів негірше, як в давнину погани гонили християн. Були випадки, коли підюджена попами юрба підпалювала хати, в яких були зібрані на молитву баптисти, і пекла їх там живцем. На доноси попів тисячі штундистів були заслані урядом на Сибір. Богато тисяч, через релігійні переслідування, мусіли лишити Україну і виїжджувати до Спол. Держав та Ка-

надн.

Поділе і Волинь в сім переході майже нічим не відзначились, хіба що дали поета-гумориста С. Руданського. Київщина дала Т. Шевченка белетриста Нечуя-Левицького, декількох акторів, але більшість українських поетів, письменників, вчених, а потім і політичних діячів дали нам Лівобережна Україна та Галичина.

Лівобережна Україна.

Лівобережна Україна очистилась від польського гнету ще від часів Богдана Хмельницького (1648). Лівобережжя є власне тою частиною України, на котрій було розвинулось самостійне українське життя, українська культура, українська державність, одним словом — Гетьманщина. Коли на Правобережжю царат відступив українських хлопів на поталу польським дідичам, то на Лівобережжю вже від часів цариці Катерини II. нарід і землі були розділені поміж саму українську козацьку старшину. Хоч ся старшина і помосковщилась і поробилась «дворянами-поміщиками», та се московщене йшло поволи, знаходячи опір навіть в самім новоспеченім дворянстві. Богато з сих дворян признавались, що вони «також Малороси», любили співати українські пісні і в розмові з «людьми» уживали української мови.

По скасованю паньщини, під впливом загальноросійського «народовольчеського руху», а також і поезій Шевченка, сотки українських молодих інтелігентів запалюють ся демократичним духом; і хоч царат не дає їм зорганізуватись в певну політичну партію, та всеж вони старають ся працювати над культурним піднесенем Лівобережжя. В сім сприяла їм на Лівобережжю інституція земств, якась карикатура на сойми. Сі земства були повітові і губерніальні, а в них засідала майже сама богата шляхта.

Але ся напів-ліберальна шляхта старалась будувати школи, дороги і всіляким робом запроваджувати культуру на Лівобережній Україні. Навіть час від часу сі земства жадали від уряду запровадження в сільських школах української мови; та звичайно уряд їх не слухав. Полтавське земство поставило пам'ятник Котляревському і розпочало старане за пам'ятником Шевченкови. Се земство запровади-

ло в Миргороді артистичну школу, в якій артист Сластьон з учениками витворив спеціальний український стиль в малярстві, будівництві та орнаментиці.

В сїм самім часі пани на Правобережу знали тільки одно: дерти шкіру з хлопа, як қору з липи.

Коли на другім березі Дніпра угнетений народ забув навіть більшість пісень, то Лівобічна Україна переховала у себе силу історичних козацьких дум, от як «Ой не гаразд Запорожці», «Руйноване Січи» і т. и., в яких ще дзвенів протест проти злуки України з царатом.

Та і лівобережне православне попівство, не маючи релігійного ворога, не дуже потребувало царської помочи, як те на Правобічу і мляво брало участь в московщеню народа. Майже усі сільські попи розмовляли українською мовою, а московської уживали хіба в листованю та проповідях, тай самі добре її не знали. Культурно стояли вони низько, проводячи своє жите у власних господарських клопотах, піятиці та картограйстві.

Але між ними трапляють ся вже і сьвідомі Українці з певними демократичними поглядами, а пізнійше навіть соціалісти революціонери. Найбільше революційно настроєного попівства з певним українським характером виховувала духовна семинарія в Полтаві, котра прославилась голосними політичними розрухами та бучами семинаристів, за які неоден з них відсидів у «Івановій хаті».

Австрійська Україна.

Від часу скасування панщини (1848 р.) котра впала під натиском революції у Відни, викликаной тодішними перетворботами в західній Европі, почав ся в Галичині рух серед української буржуазії. Буржуазійну верству становили передовсім попи; відтак — їхні діти та діти заможних хлопів, які виучували ся на професорів, лікарів, адвокатів, та всїяких урядників. Ся українська інтелігенція взяла ся згодом за промисл та торговлю і тим поклала в Галичині перші основи українській капіталістичній класі.

Галичина була під ярмом спілки польських дідичів і римокатолицьких ксьондзів; в пазурах тої спілки гинули галицькі хлопи. Галицькі українські інтелігенти, промисловці і гр. кат. попи заложили свою «спілку», щоб

видерти галицький український нарід з пазурів «Поляків», а дістати його в свої власні. Зорганізовано отже націонал-демократичну або «народну» партію. Поза її класовістю, мусимо признати, що ця партія зробила величезну просвітну та культурну роботу. Вона воскресила галицьку Україну і зараня знищила вплив москвофільської роботи, веденої в Галичині за московські рублі «Твердорусами»; дала послідними роками 30 послів до віденського парламенту і майже таку саму скількість до галицького сойму, вона зробила українське питане європейським, вплинула на відроджене України під царатом, і се була одною з причин до вибуху російсько-австрійської війни.

Не можна промовчати, що в роботі над піддви́гненем галицької України на її сьогоднішній рівень, належить ся у великій мірі також і партії радикальній, котрої творцями і проповідниками були два ученики Драгоманова, Ів. Франко та М. Павлік. Радикальна партія, з її напів-соціалістичною програмою, багато прислужилась видви́гненю з темноти галицьке українське мужицтво, яке нині своєю політичною свідомостою перевисшило своїх братів на закордонній Україні.

Культурництво на Лівобережю.

В той самий час, коли український рух в Галичині поборював у своїм поступі всілякі перешкоди і рік за роком завойовував собі Галичину та Буковину — українська інтелігенція на Україні під царатом була осуджена на моральну смерть. Цензура 1876 р. майже вбила і ту малу роботу в народі, яку можна було робити в царстві батого та вязниць. Щоб уявити собі, який страшний утиск був в Росії, досить пригадати слова одного київського журналіста:

— «У нас вільно писати тільки про кльозети!» так скаржив ся одного разу він своїм читачам.

Сей страшний утиск, що за кожде правдиве слово чекали переступника роки, ба десятки років вязниці або заслання, сей страшний утиск волі зборів та організації зробив з усього українського руху на Лівобережю якусь заснічену каліку.

До культурницької доби належуть письменники, поети,

актори та музики, як Грінченко, Левицький, Кропивницький, Тобилевичі, Яновська, Заньковецька, такі діячі як Чикаленко, В. Леонтович, П. Мирний, композитор Лисенко і багато інших. Загальна прикмета усіх їх була та, що майже усі вони належали до дідичівської або урядницької верстви; а були Українцями тільки тому, що мали «щире серце» до неньки України. Не дурно прозвано культурників «українофілами» — любителями України. Ще одна важна прикмета сих людей була та, що в них не було жадного політичного програму, не було ані одного організатора і вони не мали жадної сполуки з народом. Тільки любити вбиратись в вишивані сорочки і носити сірі смушезі шапки та широкі запорожські штани. Любили співати українську пісню і часом говорити з своїми робітниками про історію України. Хлоп слухав, але не розумів, що таке ті гетьмани і думав, що його пан дурний.

Коли пізніше цензура попустила і було дозволено друкувати українські книжки, але самого простенького змісту, (от як «Про рябу кобилу»,) і то російським правописом, — наші культурники, як в Києві, так в Харкові і Петербурзі почали видавати книжки «для народу». Зміст тих книжок був невинний, кожда книжка була обтесана, як тріска, олівцем цензора, і не могли бути ті книжки доброю духовою поживою для народу; але і такий книжці ще тяжко було дістатись до народних рук. Поверх 70% українських селян не вміють читати, а ті що вміють були хоронені від всякої книжки та газети поліцією та попами. Отже льояльна праця культурників не давали майже ніяких наслідків.

Щоб здобути собі право на нарід, треба було зблизитись до народу, треба було завести бій з царатом, треба було встановити в Росії демократичний устрій правління. Се значило стати революційною партією, і провести на Україні революцію в сполуці з іншими революційними партіями, що під кінець XIX століття буйно розвинулись по всіх закутках царату. Але нашим культурникам власне революція і не снилась! Се було те зневірне покоління, що в молодих літах захоплювалась терористичними і народовецькими ідеями інтелігентської партії «Народовольців», Коли ся партія вбила царя Олександра II, а уряд немилосердно пімстив ся над захопленими до рук убійниками, — в

Росії почалась страшна реакція, що тяглась більше як 20 літ (1871—1891). Убитим царя народовольці думали викликати в народі революцію і увільнити Росію з під ярма абсолютизму, але зле обрахувались. В наслідок було впоєно, що цар Олександр II, з свого доброго серця скасував панщину, і коли люде довідались, що їхній «цар-освободитель» убитий, так замість повстання, правили по нему панахиди і в своїй темноті плакали за своїм катом, а проклинали революціонерів. Сим настроєм народу покориствовав ся уряд, скасував усі ліберальні інституції, що запровадив Олександр II, і від того часу почалась невольна реакція Олександра III.

Налякана шибеницями ліберальна інтелігенція покинула свої «дурні мрії» про перебудову Росії на конституційну державу таї сховались в дучку, а непокірливі вивтікали на чужини, щоб там пересидіти до слушного часу. Про яку б небуло реальну роботу в народі тепер не могло бути й мови. Залякана та затовчена царатом наша інтелігенція своєї власної тіни боялась. Сталось таке, що розмовляти рідною мовою вважали за небезпечну річ; діти відомих українських письменників повиростали, не знаючи української мови; таї самі батьки навіть в приватнім житю уживали московщини.

А тим часом по всіх великих українських містах (звичайно змосковщених) розвинув ся капіталізм. Ідеї європейського соціалізму просякли у Росію необминаючи й України. Появились в цілій Росії Російська Соціал-Демократична Партія та Партія Соціалістів Революціонерів. Обидві ці партії поставили у свої програми між иншим таке: скасоване царського абсолютизму, 8 годин праці для робітників та конфіскація царських, державних, панських монастирських та попівських земель на власність рілників, а до того щеї воля мови, друку, та загальне, рівне, тайне та безпосередне вибє право.

Сей програм захопив собою усе, що було жвавішого та прагнущого волї в Росії. Інтелігентний та фабричний пролетаріят гуртовавсь в комітетах Р. С. Д. Р. П., а революційна дрібна буржуазія, малосвідоме робітництво та селянство повнили ради Р. С. Р., доглячись на гучні бойові гасла тої партії.

Визвольний рух захопив вищі школи. Почались по

університетах страйки та демонстрації академічної молоді. —арешти та запроторення до війська та заслання на Сибір непокірливих. До університетських розрухів пристали фабричні робітники і червоні прапори революції прикрасили Київ, Одесу, Варшаву, Харків, Москву та Петербург. Гімназіальна молодь теж, як губка воду, всмоктувала й собі нові ідеї волі та демократизму і прагла швидчи дістатись до університетів, не вчитись, але боротись. Мовляв: «Коли діти замовкнуть, так каміне буде кричати». Отже батьки були німі 20 літ, їхні діти мусіли понести на вівтар волі свою кров.

Чим дуще розвивався по Україні революційний рух за проводом московських революційних партій, тим глибше ховались українські культурники у свої дучки, з зневірою та острахом дивлючись на сю чужу і нерозумілу їм прояву. А їхнім обов'язком, як «приятелів народу», личило-б першим стати в ряди борців та, маючи життєвий досвід, покермувати молодими борцями. Сего наші культурники не зробили і лишилися в очах як московських та польських революціонерів, а потім і українських, гуртом назадників, гуртом кастрованих політикерів. Се становище культурництва відчували навіть кращі люди того гурту; вони відчували, що або мусять згинуть політично, або ставати в ряди революції. Найліпше схарактеризував культурників — українофілів сам таки член їхнього гурту поет-сатирик В. Самійленко у сатирі «Патріотам».

Закінчити добу культурництва тай перейти до слідуєчого періоду «Передодень Революції» булоб несправедливістю, колиб ми не вказали і нате добре, що зробили культурники. А першою і найголовнішою заслугою є те, що вони переховали «гискру мазепиньства» тай передали її новому бойовому поколінню.

• Культурники переховали усю духову спадщину полишину України Котляревським, Гребінкою, людьми доби Методієвського Брацтва, Шевченком, Драгомановим і иншими. Культурники дали нам цілий відділ новітніх поетів, малярів та письменників, вони дали нам Лисенка, котрий зробив українську пісню славною в цілїм світі. Доба культурництва дала нам український театр, за що вічна слава Тобилевичам, Кропивницькому, Старицькому, Занковецькій і иншим акторам, дійсним мученикам штуки. Не могу-

чи нічого зробити великого дома, культурники не пожалували гроша і підтримали український просвітний та літературний рух в Галичині тисячами, а тисячами карбованців. Культурники видали з себе історика М. Грушевського, культурництво породило маляра Сластьона і його Миргородську Школу. Культурники були батьками нового покоління сміливого, нетерплячого гнєту, не жалучого життя та маєтку свого, покоління борців не тільки за Україну, а і за ідеї вселюдського добра.

Передодетъ революції.

(1900—1905.)

Чи винні квітки, що квітчали стебло?
Стебло до квіток доросло ся, —
Віки виростали і слово гуло
На голову нашу, тирані

П. Крат.

Від часів партії «Народної Волі», багато відмінилось в царстві Романових. Цар Олександр III. рядив твердою рукою, його жандармерія та шпиги ввихались по імперії, викорінюючи найменші зародки протесту. Кліка душманів у своїм ідеалістичнім нерозумінню історії була певна, що поява соціалістів та революціонерів в державі походить через навчання незадоволених урядом одиниць, та ідеалістів, або через інтригу иньших урядів зза кордону, і що досить добре тримати нарід в карбах, під страхом козацького нагая та сибірського заслання, і в Росії до кінця світу ніщо не відмінить ся. Але та відміна робилась день у день: В Польщі, навколо Москви, в Катеринославщині повставали фабричні та промислові райони, в самім Петербурзі і по більших містах Московщини та України зявилися фабрики, та варстати, державу заснували залізниці — економічно Російська Імперія відмінилась з панщиняної на капіталістичну. До нового укладу життя треба було і нового державного систему. Та сего царат не хотів бачити, Але жите не звертало уваги на присліповату царську бюрократію, воно йшло наперед, воно родило силу, що мала розломити ті царські карби. Сам царський уряд попертем та протекцією хатнього промислу копав собі ями.

Цар Олександр III. умер, віддаючи Росію своєму синові Миколі II. підміновану революцією:

Незадоволене селян, їхнє жадане землі, збільшується і криваві страйки робітництва все ширше охоплюють імперію; починають ся славетний рух студентів університетів; враз виростає сила партій Соціал-Демократів та Соціалістів Революціонерів.

І на Україні почувся сей рух. По великих змосковщених містах її, як Київ, Катеринослав, Харків, та Одес, за-в'язались осередки революційних організацій московських «С.-Д.» та «С.-Р.» Ті організації на Україні голов-но були наповнені змосковщеним жидівським робітниц-твом. Але від 1900 р. з'являють ся на Україні під царатом і щиро українські партії: Революційна Українська Партія, Українська Народна Партія, Українська Партія Соціалі-стична, а потім Українська Радикальна Партія. Українська Революційна Партія, — се була дійсна сила, поперта укра-їнськими студентами Харківського та Київського універси-тетів та всею свідомою українською молоддю, а така як У. Н. П. се був твір д. М. Шемета з Лубень на Полтавщині та кількох його прихильників; У. П. С. був твором Поля-ків братів Седлецьких з Київщини. (Вони пробували вида-вати часопись «Добру Новину». Потім та часопись перей-шла в руки Р. У. П.). Рад. Пар. показала своє жите виданем кільканадцятьох брошурок у Львові для України під цара-том.

Отже меже тими партіями тільки Р. У. П. варта уваги в початках сеї коротенької підготовавчої доби.

Як ми згадували поперед, революційні та соціалістичні верстви російського суспільства дивились на українських культурників, як на людей нездалих до життя, а на їхні на-ціональні мрії, як на назадняцтво. Та молоде українське покоління не могло знести тої погорди. Воно чуло в собі свіжі бойові сили, воно відчувало і розуміло ганебне бо-язуство своїх батьків. І сталося, що українська універ-зитецька молодь висше згаданих універзитетів змовилась виступити на політичну арену, як українська революційна сила. Ті, що дали початок сій ставетній організації були: Антонович (Муха), В. Винниченко (Де-де), М. Порш (М. Полуботок), Ткаченко (Хвиля), Кавун (псевдонім), Л. Левицький, тов. і тов-шка Лозенки (псевдонім) Скоропис-Елтуховський, Ю. Меліневський (Ів. Гілька), П. Крат (П. Розвійполе), М. Коренецький, М. Гаврилко, Ів. Жук, Мартос, Петлюра, і інші. Богато з висше наведених діячів перед-тим були членами московських партій С. Р. або С.-Д.

В 1901 р. Р. У. П. видала свою гершу книжку «Самос-тійна Україна» і нею почила свою діяльність. Зараз по-тім вийшло ще кілька брошурок, як «Дядько Дмитро»,

«Чи є тепер панщина?», і т. н. Партія почала видавати у Чернівцях свій орган «Гасло», а потім у простій мові для селян часопис «Селянин». В 1902 році вибухли розрухи селян на Полтавщині та Харківщині, та в жовтє того року розпочався великий селянський страйк в Галичині. Ці розрухи та страйк підбадьорили членів Р. У. П., давши їм надію на кінцеву перемогу.

По великих українських містах змосковщений пролетаріят був на якийсь час поза впливом українських революційних діячів. Лишалось українське малоземельне селянство. До него й звернулася Р. У. П. Повстали Вільні Громади на Полтавщині, Чернигівщині, тощо. Київ, Харків та Львів були центри. У Львові Закордонний Комітет та Редакційний Комітет продукували потрібну літературу та пакували її на Україну.

Потім і по містах зявилися робітничі організації Р. У. П. Головно в Києві. В 1903 р. під вплив цієї партії підлягла майже вся Полтавщина, де рей вело місто Лубні, а за ним йшли Миргород, Полтава, Прилуки, Золотоноша. За Полтавщиною рухалась Чернигівщина, Слободянщина менше, трохи Київщина і ще менше Поділе.

Та в самому початку зорганізування Р. У. П. була пробачена річ, котра потім doprowadила партію до розколу. А власне мало звернули уваги на теоретичний бік своєї програми, а з того було таке, що Р. У. П. не мала в собі нічого ясного. Там згуртувались українські і соціалісти-революціонери і соціал-демократи і навіть дехто з націоналістів. Та така мішанина довго не могла при купі втриматись. Уже від 1903 року починається в партії неспокій. Перед нею стоять три дороги: соціалдемократизм, соціалреволюціонізм, а чи націоналреволюціонізм? Більшість партії хиталась, хилучись в напрямку національної соціал-демократії. Першими повідпадали від Р. У. П. націоналісти революціонери. Але в рядах Р. У. П. був гурт і скрайних інтернаціоналістів під проводом т. Ів. Гильки (Ю. Меліневського). Вони просто натискали на Р. У. П. прилучитись до Загальної Російської Соц.-Дем. Робітничої Партії. Сей гурт в осени 1904 р. вислав зі Львова на Україну П. Крата ширити ідею інтернаціоналізму. В Центральнім Комітеті були тоді такі, як М. Порш та Гук з твердим націонал-соціалістичним напрямком. П.

Крат поїхав на Полтавщину, де його попер марксист М. Коренецький, Вільна Громада на Полтавщині теж захиталась; там лідерами були тов. і тов-шка Левицькі. Тов-шка Левицька переконала громаду в напрямку інтернаціоналізму. Але на висок А. Левицького поклали лишатись в Р. У. П. до партійного зїзду, що мав відбутись десь тої зими. Коли Центральний Комітет довідав ся, що П. Крат агітує за інтернаціональним напрямком, покликали його, до Києва і йому заборонено ту агітацію. Тоді П. Крат відїхав до Львова, де зібралось кілька його товаришів інтернаціоналістів, чекаючи на зїзд. З них були сі: Ю. Меленевський, Ткаченко, Кавун, Карась, — усе люди високої соціалістичної осьвіти і загартовані революціонери. З ними тримав ся і Павлов (Біск) член Центрального Комітету Р. С. Д. Р. П. Зїзд відбув ся десь в різдво. Націонал-соціалістичний напрямок взяв гору і партія розкололась. Гурт Ів. Гильки пристав до Р. С. Д. Р. П., зорганізувавшись в так звану «Українську Соціал-Демократичну Спільку» автономно сполучену з Р. С. Д. Р. П., Скоропис та Лозенки зразились розколом і покинули на якийсь час партійну діяльність, але й Р. У. П. мусїла відмінитись. Перехрещено її на Українську Соціал-Демократичну Робітничу Партію. Ся партія приймила у свій програм автономію України, коли Укр. С. Д. Спїлка задовільнялась пунктом Р. С. Д. Р. П. що до самоозначеня народів.

15-го Сїчня 1905 р. вийшов перший номер органу Укр. С.-Д. Спїлки «Правда». М. Коренецький забрав в свої руку рух на Полтавщині. Незабаром Ів. Гилька відїхав на Україну і зібрав в ряди Укр. С. Д. Спїлки найкрасші українські соціал-демократичні сили. Між иньшим таких як Ів. Киреєнка, П. Тучапського, т. Грушницьку, т. Сергія (псевдонім) і иньших. Р. С. Д. Р. П. на Україні мусїла попірати Укр. С. Д. Спїлку і вступатись їй з дороги після ідеї самоозначеня націй. А бувша Р. У. П., тепер У. С. Д. Р. П. була підупала, бо половина красших партійних робітників здібних організаторів, та письменників повідпадали.

Та сей розкол спричинив ся тільки для добра українського пролетаріату та взагалї української справи. Націонал-соціалісти, назвавши себе У. С. Д. П., мусїли поволи розвинути ся у дійсну українську соціал-демократію. А їйні українські інтернаціоналісти, злучившись з

Р. С. Д. Р. П., поставили в тій партії українське питання на денний порядок. Треба зауважити, що перед тим Р. С. Д. Р. П. визнавала право на національне самоістнування Польщі, Кавказови, Финляндії, Жидам, а що до «малороссов» так тут була стара асиміляторська пісенька: «одинъ народъ, одинъ язикъ». Від ч. 77 «Искра» орган Р. С. Д. Р. П. починає трактувати українське питання однаково з польським чи финським.

Як побачено пізнійше, ріжниця, що поділила Р. У. П. в 1905 році потім щезла і члени обох напрямків, попустивши де в чім один другому, стали знов до спільної праці.

Тимчасом війна Росії з Японом кінчилась для царату срамним миром. На Україні, як члени Р. У. П., так потім і тих двох нових організацій, добре попрацювали, щоб поширити в народі незадоволене проти тої війни. Укр. С. Д. Спілка видала славетну відозву «Селянам війни нетраба!»

Приміром селяне на Полтавщині були так розагітовані, що покликаючи «запас» (резерву) уряд був примушений обіцяти резервістам, що їх на війну не поженуть.

Війна скінчилась. Там на полях Манджурії стояли свіжі могили, незнати нащо і пощо повбиваного найкращого квіту Росії, а тут ще висіла над головами кожного мара «Червоної Неділі» (9-го Січня), ще кождий чув в своїх ухах стріли «Потьомкина».

Наблизилась славетна осінь 1905 року.

Ми мусимо ще згадати про те, яку роль в сій добі відігравали «старші» і що робилось у визвольнім напрямку на австрійській Україні.

«Старші», або та культурницька буржуазія, тепер цілковито поховалась по своїх дучках, з страхом та переляком дивлячись, що роблять «молодші». «Старші були в ролі квочки, висиджені котрою качата пішли на воду. Новороспочатого руху вони не розуміли. Самі, здебільшого банкрутуюча земельна шляхта, вони все ж не могли погодитись з земельною програмою революціонерів. Вони хотіли тільки такої волі, де б мож було вільно розмовляти та читати по українському. А таке становище культурників зробило те, що навіть ті селяни, що вже були ними зукраїнізовані, — кидали їх і приставали до московської партії соціалістів революціонерів, бо ті обіцяли землю.

Українська інтелігенція на австрійській Україні мало розумілась на українських справах під царатом. От знали, тільки, що там є «цар, кнут, Сибір, закон 1876 р.», що там шляхта розмовляє по французькому і ще пару подібних сему інформацій. Про те, що на Україні демократизм був висший як в Галичині, того нікому й не снилось. Просякла клерикалізмом галицька буржуазія напинала усіх своїх сил видрпатись на плечі рідного народа, прогнати з Галичини Ляхів та Жидів.

І коли перші українські революціонери прибули на австрійську Україну їхнього прибуття майже не завважили. Правда у Чернівцях Когут та Смаль-Стоцький поперли трохи Антоновича у виданю «Гасла»; але коли головна зокордонна квартира Р. У. П. перебралась до Львова, так тут український «загал», окрім кількох одиниць, революційними діями з України майже не цікавився. Ті що найдужче поперали революціонерів з України під царатом були: т.т. Левко Ганкевич та В. Левинський і взагалі більш-менш усі проводирі української соціал-демократії Галичини та Буковини.

Перша революція.

(1905-6 р.р.)

Досить крови та сліз, досить дзвону
Годі мовчки терпіти конати! [ланців,
Геть катюг-людодів, кривавих царів!
Гей, підводь ся, робітнику-брате!

9-го Січня, та «Червона Неділя», стрясли пролетаріатом цілої російської імперії. Почались страйки по всіх великих містах. То не був тільки протест проти вчиненої царським урядом масакри спокійних людей, то був протест і проти програної війни, і проти усього царського устрою. Від весни аж до жнив пролетаріат не заспокоював ся. Головно ворушилось робітництво в Московським промисловім дистрикті та Петербурзі. Уряд чув себе так здекредитованим, що почав попускати в утиску. Соціал-демократів майже не переслідували. Самі жандарі казали, що уряд має тепер на оці тільки терористів. Почувши таке попущення, робітництво взялось до впровадження в жите т. з. «робітничих бірж», себто що вечера вони сходились на означеній улиці і, ходячи вздовж хідниками, агітували та розв'язували партійні справи. А ліберальна буржуазія та інтелігенція, що гуртувалась в Конституційно-Демократичній Партії почала вряджувати бенкети. На тих бенкетах, сидючи за столами встановленими напоями та наїдками, ліберали проголошували промови та пили тости за волю.

Мійське робітництво якийсь час придивлялось тим бенкетам лібералів, а потім, хоч і не прохана, стало з'являтись на ті бенкети, і замість обережних балачок лібералів про конституцію, почувлись там грімкі гасла революції.

На Україні, вбогій на робітничу класу, рух був слабший*), ніж в Московщині. А по селах нарід майже не ру-

*) Приміром вернувшись з Москви, Ів. Гилька розповідав в Полтаві, що в Москві робітництво збіраєть ся тисячами до свого робітничого дому, де вільно радить ся та дискусує про політику та соціалізм. Сю вістку члени Укр. Соц.-Дем. Спілки приймали від него з великою заздростею, бо вони на Полтавині мали до діла з жменькою робітництва тай то не фабричного, але більше майстровою челядю.

хався, хоч селяни були вже розбуджені подіями тої хвилі. Селяни сподівались, що «прийдуть студенти і дадуть їм землю».

В загалі політичні розрухи починались в російській імперії найдуше в осени, коли революційна університетська молодь стягалась на зиму до своїх висших шкіл. Так сталося і в осени 1905 р.; зіхались студенти і заворушились. Їх підтримали робітники і вибух першої всеросійської революції був повітрям.

І тут ще раз справдилась та думка, що революція не робить ся, а родить ся, підготована зміною економічних обставин, та її вибух спричинюють політичні та економічні катастрофи. В сім випадку поразка в Японській війні була тою причиною. Цікаво мати на увазі те, що усі соціалістично-революційні партії в цілій російській імперії і до голови собі не брали, що сего 1905 року мала статись та революція. Вони бачили свою невідготованість, бачили ту жменьку свідомого робітництва в порівнянню з морем робітничо-селянської несвідомості, бачили, що виступ в тій хвилі скінчив би ся поразкою революції. Приміром тої осени на цілих три мільона Полтавщан Українська Соц. Дем. Спілка не мала і трох соток організованих селян та робітників (беручи в той рахунок і Жидів-робітників), — а У. С. Д. Р. П. тоді майже не існувала, приболівши після повисше згаданого розколу.

Роспочав революцію Всеросійський Союз Колійовців. Колійовці не були під контролею котрої одної революційної партії. Колійовці вибухли, як вибухає порох, до котрого догорить гніт, і потягли за собою усі міста, частину війська і декотрі сільські дистрикти.

13-го Жовтня уже майже усі залізничі стали. Страйк спинив усю комунікацію. Проводирі були цілковито проти того виступу. Але вони мусіли бути там, де був нарід. Звичайно робітництво Петрограду та Москви вибухло дужче, як дрібно-міщанський Київ, або безпролетарська Полтава. Та залізнична сила на Україні робила туж ефектовність як і скріз в Росії.

Царат погнув ся і видав маніфест 17-го Жовтня, проголошуючи конституцію. Боротьба скінчилась. Нарід висипавсь на улиці, як хмель з бочки, щоб сьвяткувати день волі. Але царат пробував тільки силу. Сьвято волі скінчи-

лось масакрами та погромами. Уряд тепер знав кожного, хто є проти царату. Почались знов арешти та утиск. Бачучи зраду з боку уряду, залізничники застрайкували знов. Почалась дійсна боротьба. В Петрограді з'являється Рада Робітничих Делегатів на чолі котрої стають Носар-Хрустальов та Максим Горький. Огонь повстане сягає по далекий Владивосток, у Грузію, запалює цілу Україну.

На Україні головними містами розрухів стали звичайно ті, де було більше пролетаріату: Київ, Харків, Катеринослав, Одес; а з сільських дистриктів головні Херсонщина. Хто ж проводив усим тим рухом на Україні? Спільного проводу не було. Московські соціалісти революціонери та соціал-демократи, жидівські бундовці, коліївці, польські соціалісти, українські соціал-демократи обох напрямків кермували боротьбою. Місцями єдились у спільні комітети, але здебільшого не полишили своєї фракційної ворожнечі навіть у таку хвилю. Найбільш змосковщені Харків та Катеринослав підлягли проводу Москалів та Жидів. У Києві Генеральний Комітет Укр. Соц. Дем. Спільки бере в свої руки провід і над московськими соціал-демократами. Рух на Полтавщині і на цілیم Правобережжю тепер відбувається за проводом Спільки; Іван Керєєнко проводить; Ів. Гилька саме дістається на волю з тюрми. До партії пристають люди, котрі раніш стояли на убоchu. Приміром так робить Скоропис-Єлтуховський. Він пристає до У. С. Д. С. і проводить рухом на Херсонщині. Він потрафив зорганізувати там щось подібного до республіки. Через якийсь час навіть залізничі були в його руках.

Тим часом смерть царату залежала від того, як піде революція в Петрограді та Москві.

Там на півночі в обох містах Ради Робітничих Делегатів намагаються не тільки повалити царат, але простягають руку і до захоплення влади над цілою Росією. Їх підмовляють до того «большевики». Соціал-демократи «меньшевики» противляться тому, кажучи, що се наполошить ліберальну буржуазію і вона зрадить справу революції, скочивши назад в обійми царату. Та в розпаленню боротьби, їх не хотіли слухати. І сталося так, як «меньшевики» казали, що буде. Ліберальна буржуазія забралась з поля боротьби, лишивши робітництво саме. Царат здусив Петроград, розстріляв Москву, розпустив по цілій імпе-

рії «караючі експедиції». І революція впала.

Впала вона і на Україні. Впала вона через зраду лібералів та через те, що селяни майже не помогли. А тільки дивились, що зроблять. А селянські сини, вбрані в салдатські та жандарські мундурн, щиро звихнулись добити визвольний рух.

З упадком Москви поломилась революція і на Україні. В лютім 1906 р. царат був уже паном ситуації. Проводарі революції, хто не згинув, або поховались під чужими паппортами, вивтікали заграницю, або дістались до арешту та під суд.

Гірко потерпіли селяни на Полтавщині, через села котрих перейшла «караюча експедиція» Филонова.

Та революція не була ще цілковито здушена. «Підземна Росія» знов розпочала свою партійну роботу. Тай здобутки хоч і невдалої революції були великі: царат мусів скликати Державну Думу; воля друку не впала враз з революцією. Надії на новий вибух повстання кріпили революціонерів через ціле літо 1906 року.

Реакція і друга революція.

(1906—1917.)

До вас, до голодних, знущених братів
Ми кличемо: Слухайте ради,
Кінчайте роботу, що ми почали,
Упавші зведіть барикади!

Павло Крат.

Друга революція зараз не прийшла. Навпаки з'явилися страшні, гидкі роки реакції. Здавалось, що російська імперія переродилась. Та інтелігенція, що стояла за волю, тепер дбала тільки сама за себе. Усі заповідали винищити революцію. Революціонери не були сини свого батька або жінки. Та шкільна молодь, що колись брала участь у революційній роботі, тепер пірнула в розпусту організуючись в товариства «вільного кохання».

Дума тільки думала, а царат з кожним роком зводив і те думане на ніщо. Так йшло аж до 1914 року. Запозичений по вуха у французських капіталістів, царат мусів «відробити» те участю у Європейській війні. І в сій війні знайти свою смерть.

Та під попилем реакції не згасали ідеї волі. Не згасала а ширилась в глиб і ідея вільної України. Тут починається власне той рух, котрий кінчить ся проголошенням Української Народної Республіки.

За час реакції воскресли до діяльності декотрі з «старших», зорганізувавши ся в партію подібну до московських конституційних демократів. Любка Яновська в Києві проводить тамешною громадою тої партії. Потім в Києві з'являється професор М. Грушевський. Поволі відживають і зорганізовують ся і соціалістичні сили. Але тепер провід переходить до У. С. Д. Р. П. Члени Укр. Соц. Дем. Спілки пробують теж відбудуватись, але в їхніх рядах з'являється ся український національний дух не согірший від У. С. Д. Р. П. Сьвятковане 100-их роковин уродин Тараса Шевченка показують, що за часів реакції українство зросло в поважну силу. Пригадаймо хоч демонстрацію Українців у Києві в 1914 р. весною.

Далі почалась війна, а з нею ще більше підніс ся український націоналізм як в старім краю, так і в Америці. Пригадаймо тільки собі «Січових Стрільців», «Товариство Визволення України», і т. и. А в Америці «Федерацію Українців в Злучених Державах».

Революція 13-го марця, ввалючи цара, скинула кайдани і з України. Провід на Україні дістаєть ся в руки майже усіх тих, що колись zorganizували Р. У. П. Сей уряд з ширих, загартованих борців українського робітництва та селянства — запевнював перемогу революції і української ідеї на Україні.

Політичне жите на Україні розпочало ся тим, що в Києві засновано Українську Центральну Раду, яка відразу стала між Українцями найвисшою політичною владою і яку признали всі партії і всі організації по цілій Україні. Головою Української Центральної Ради став проф. Михайло Грушевський, який з початку революції приїхав був з Москви, де йому дозволило жити царське правительство; його заступниками були: найбільший з живучих українських письменників Володимир Винниченко і талановитий журналіст Сергій Єфремів.

Не менше сильною і могутною була також і друга українська організація — так званий український генеральний військовий комітет, який все-ж признавав над собою власть Центральної Ради. Сей комітет заступав українську мілітарну силу і його створили українські салдати на своїм з'їзді 21-го мая, 1917. Головою сего комітету став: Семен Петлюра, талановитий український письменник.

Українська рада утворила ся також і в Петрограді, щоби інформувати Росію і її народи про український рух та заступати українські інтереси при тимчасовім російським правительстві. Українські домагання, надіслані до Петрограду Центральною Радою, були спершу дуже умірковані. Українці ждали для себе автономії на основі федеративної злуки з російською державою. Комісар для справ України в Петрограді мав пильнувати, щоби центральне російське правительство в нічому не нарушувало прав і вольностей України та не занедбувало своїх обовязків супроти неї. Та справи, очевидно, не полагоджено від разу. Наступили довгі, ціле літо триваючі, перестороги з членами петроградського кабінету та з премієром Керенським. Міністри,

що репрезентували буржуазну партію конституційних демократів, ніяк не хотіли згодити ся на автономію України і навіть порезигнували з своїх становищ, а не згодились ся.

Та коли на місце уступивших буржуїв в російському кабінеті засіли соціалісти, то справа автономії України пішла скорим кроком вперед. Українці вже й самі не дуже зважали, що скаже Петроград, але по prostu проголосили себе автономним краєм, а остаточно полагоджене становища України супроти Росії відложено до всеросійських установчих зборів, які мали ся відбутися з початком 1918 р. На се російське провізоричне правительство рад-нерад мусіло згодити ся, бо в нього й без того було на той час багато всіляких інших клопотів. Українці створили своє правительство, себто кабінет міністрів в половині місяця серпня і головою кабінету, який названо Генеральним Секретаріатом, став Винниченко. Через непорозуміння з російським провізоричним правительством Винниченко і цілий перший секретаріат зрезигнував, а на початку вересня, 1917, сотворено новий Генеральний Секретаріат України. Ся друга українська рада міністрів складала ся з слідуєчих людей: голова і секретар внутрішніх справ — Дорошенко; секретар праці — Винниченко; секретар просвіти — Стещенко; секретар земельних справ — Савченко-Більський; секретар торгівлі і промислу — Весоловський; генеральний писар — Лотоцький; генеральний контрольор — Рафес; секретар національних справ — Зарубін; його товариші: від Поляків — Міцкевич; від Жидів — Зільберфарб; від Українців — Шульгін; місце секретаря фінансів полишено російським соціал-демократам і на се місце пропоновано голову київської мійської ради — Дрелінга.

Крім Української-Центральної Ради була ще так звана Мала Рада, яка була виділом Центральної Ради і засідала постійно та виконувала постанови Центральної Ради.

Так отже самостійне жите на Україні вже зачало ся; але щоби таку велитенську організацію, якою є всяка держава, а з тим і українська, довести до повних і скінчених форм, на се потреба часу і багато праці, досвіду, самопожертвування та широї ревности зі сторони правдивих патріотів і народодлюбців. І тому цілий український народ став до праці, щоби показати себе гідним тої свободи, яку подала

Йому російська революція та щоби в приличній і цивілізованій формі зайняти своє становище у світовій родині держав других народностей і враз з ними пійти шляхом поступу і культури. Скрізь на Україні закипіла горяча праця над пробудженням і поширенням національної і класової свідомости серед гноблених царською неволею мас українського народу. Усюди роздалися домагання українізації школи наставлення в них учителів, що володіють українською мовою, видавання шкільних підручників в українській мові; стали закладати українські гімназії, а на університетах починено кроки в напрямі основання катедр українознавства. Скрізь закипіла організаційна і агітаторська праця. Протягом кількох тижнів з України щезло слово «Малорос» і всі, навіть часто і такі, що по українськи говорити не вміли, стали звати себе Українцями — вольними потомками колишніх запорожських козаків.

І ніколи, як світ світом, не відбувалося тільки з'їздів, зборів, конвенцій і конференцій, як се було на Україні, і взагалі в цілій Росії, після повалення царського правління. Усю Росію огорнула, так сказати-б, якась дивна вічева горячка: не знайшов-би тоді ні одного числа української газети, в якій не було-б вістки про якийсь, з'їзд, якусь конференцію. То-ж відбувся також і на Україні цілий ряд всяких з'їздів: був з'їзд селянський, з'їзд педагогічний, з'їзди різних соціалістичних і радикальних партій, а всі вони радили над тим, як-би використати сю велику хвилю для добра свого народу, для поліпшення долі українського робітника і хлібороба, українського салдата, українського інтелігента.

Особливо помітним був великий військовий з'їзд в Києві, на якому були делегати, що представляли мільон українських салдатів на боевім фронті. На з'їзді поставлено домагання, щоби Українців збирати в чисто українські полки, з українськими офіцерами і українською командою. Після з'їзду дійсно засновано український полк імени Богдана Хмельницького і другий імени гетьмана Полуботка, однак петроградське правительство не згодилося на формоване більше українських полків, а се з огляду на замішане, яке така акція викликала-би на фронті.

Але тут розпочалась в Петрограді революція «большевиків». Уряд Керенського впав. В Москві почалась

анархія. Небажаючи допустити анархії на Україну, Українська Центральна Рада проголосила Україну самостійною народною республікою, республікою селян та робітників. Своє самостійне існування Україна почала виданем понижшого універсалу.

Універсал.

До народу українського і всіх народів України!

Година проби і трулности прийшла для російської республіки. На півночі, в столицях (Петрограді і Москві) ведеться домашня боротьба. Центральне правительство вже не існує, а по всій державі шириться анархія, безлад і руїна.

Наша країна теж в небезпеці. Без сильного, об'єднаного і народного правління Україна також може впасти в пропасть горожанської війни, різни і руїни.

Народе український, — ти, разом з братними народами України, повірив нам завдане оберігати права, здобуті боротьбою; завести лад і створити нове жите у нашій країні. І ми, Українська Центральна Рада, твоєю волею, — для заведення ладу в нашій країні і задля ратования цілої Росії, проголошуємо, що від сьогодні Україна є українською народною республікою. Не відлучуючи ся від республіки російської і зберігаючи її цілість, ми опираємо своє становище сильно на наших землях, щоби своєю силою ми могли допомогти цілій Росії та щоби ціла російська республіка могла перетворитись у Федерацію вільних і рівних народів.

Поки зберуться українські установчі збори, уся власть удержувати лад у наших землях, видавати закони і правити — належить до нас, до Української Центральної Ради, і до нашого правительства, Генерального Секретаріату України.

Для того ми заявляємо: — До території української народної республіки належать землі, де більшість населення є українська: Київщина, Поділе, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму.) Дальше означене границь української народної республіки, значить додане часті губернії курської і вороніжської, Холмщина та сусідніх областей і округів, де більшість населення є українська, має бути порішене згідно із сурганізованею волею народів.....

Від сьогодні знісать ся на території української народної республіки існуючі права власности. у відношенню до земель поміщиків (дідичів) та інших земель, яких властители самі не обробляють, а які придатні до управи, а також у відношенню до земель, що належали до царської родини, до монастирів, до держави і до церков, признаючи, що ці землі є власностию усього робучого народу і мусять перейти в руки народу без викупу, — У. Ц. Рада поручає генеральному секретареві земельних справ виготовити зараз закон, після якого тими землями управлятимуть земельні комітети, вибрані народом, аж до скликання українських установчих зборів.

Робітничі справи в українській народній республіці мусять бути зараз упорядковані. На території української народної республіки заводить ся від сього дня 8-годинний день праці у всіх фабриках і робітнях....

Волею і в імені української республіки, ми, Українська Центральна Рада, рішучо заявляємо ся за як найскорішим приверненням мира. З уваги на се ми робимо усякі заходи, щоби спонукати, через центральне правительство, обі сторони — союзників і неприятелів, аби сейчас приступили до мирових переговорів.

Будемо також наставляти на се, щоби на мировім конгресі не обмежено силою мирових договорів прав українського народу в Росії і поза межами Росії.

Від сьогодні кара смерті на землях України знесена. Всі, що були ув'язнені або арештовані за політичні провини, доконані по нинішній день, а також і ті, що вже були засуджені або вижидали засуду, і теж ті, що доси ще не були суджені, — дістають сьогодні повну амністію (помилуване).

Суди на Україні мусять бути справедливі і мусять поступати згідно з духом часу.

В українській народній республіці мають бути запоручені також усі вольности, здобуті російською революцією, а саме: свобода преси, слова, віри, зборів, організації, страйків; ненарушимість особи і звичаїв; право і змога уживати місцевих мов у зносинах з властями....

Для того заявляємо, що народови російському (московському), жидівському, польському і другим народам України — признаємо національну персональну автономію, де

забезпечення їх права і свобода самоуправи в справах їх національного життя.

В імені української народної республіки у федеративній Росії, ми Українська Центральна Рада, визнаємо всіх боротись завзято з усіма формами анархії і безладя, і помагати у великій ділі будови нових державних форм, які дадуть великій і могутній російській республіці — здоровле, силу і нову будучність. Вироблене сих форм мусить бути довершене на українських і загально-російських установчих зборах.

Речинсьь на вибори до українських установчих зборів визначають ся на 9-го січня 1918 р., а реченець на скликане їх на 22-го січня 1918 р.

ЧИТАЙТЕ І ШИРІТЬ!

РОБІТНИЧЕ СЛОВО

соціалістично-наукову часопись для українських робітників і фермерів в Північній Америці.

«Робітниче Слово» від початку свого існування стоїть твердо в обороні працюючого люду.

«Робітниче Слово» виступає проти всяких дурисвітів і ворогів робітництва.

Робітниче Слово містить різні користні і цікаві статі, після найновіших напрямків соціалістичної науки, про політику, про справи робітничі і хліборобські, подає статі наукові, поучаючі, оповідання, поезії, новини з Америки, старого краю та з цілого світа. Всьо писане в «Робітничім Слові» дуже зрозуміло і приступно для кожного. «Робітниче Слово» виходить тижнево, що суботи.

Предплата на «Робітниче Слово» виносить: на цілий рік \$1.50, на пів року 80 центів. За границею: на рік \$1.75; на пів року 90 центів. Предплату належить слати на слідууючу адресу

ROBITNYCHE SLOVO

Box 64, Toronto Ont.

Оказове число висилаємо кождому даром.